

УДК 159.9.072+ 316.34

Остапенко Ірина Віталіївна

кандидат психологічних наук,
завідувач лабораторії психології політичної поведінки молоді,
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України,

м. Київ, Україна

ostapenko.iryana.vit@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6710-5964

РЕГІОНАЛЬНІ ВІДМІННОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА УЯВЛЕННЯХ ПРО МАЙБУТНЄ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Стаття висвітлює результати емпіричного дослідження національної ідентифікації молоді, що виявляється в уявленнях про майбутнє. Молодь усіх регіонів вірить у щасливе майбутнє України, покладається переважно на себе у створенні власного майбутнього, бачить перспективи будувати його у власній країні та відчуває відповідальність за збереження територіальної цілісності держави. Виявлено значущі відмінності в національній ідентифікації та уявленнях про майбутнє учнівської та студентської молоді різних регіонів України.

Ключові слова: національна ідентифікація, психосемантичне дослідження, війна, студентська молодь.

Останнім часом національна ідентифікація молоді займає одне з центральних місць у психологічних дослідженнях, особливо актуальною вона стала в умовах зовнішньої загрози, коли багато молодих людей, що досі не надавали значення приналежності до нації, масово почали переходити на українську мову, цікавитися історією країни та активно демонструвати національну символіку.

Національну ідентифікацію ми розглядаємо як усвідомлення приналежності до політичної нації – спільноти, що має свій досвід державності, традиції, міфи і символіку, спільні цінності і очікування щодо майбутнього (Жадан, 2016). Отже, дослідження спільних очікувань щодо майбутнього є невід’ємною частиною дослідження національної ідентифікації (Соснюк & Остапенко, 2017). Представники дискурсивно-історичного підходу – Р. Водак, Р. де Сілья, М. Рейсіглу та К. Лібхарт – стверджують, що національна ідентичність може формуватись як пасивно (коли держава формує всеохоплюючий контекст нашого існування, створюючи соціальні інститути, засоби масової інформації, провадячи мовну політику), так і активно (коли впливові національні лідери, що є джерелом влади, цілеспрямовано впливають на націю) (Wodak, de Cillia, Reisingl & Liebhart, 2009). На думку Е. Холла, дискурсивне конструювання націй і національної ідентичності завжди йде нога в ногу з конструюванням комплексу відмінних, унікальних рис (Hall, 1985).

Якщо охарактеризувати образ майбутнього молоді, то в ньому можна виокремити афективні, когнітивні та поведінкові компоненти. До афективних компонентів можна віднести: 1) значущість власного майбутнього; 2) загальну позитивну чи негативну оцінку власного майбутнього; 3) оцінку окремих соціальних процесів та явищ, що впливають на власне майбутнє; 4) позитивну чи негативну оцінку власних зусиль щодо реалізації своїх цілей.

До когнітивних компонентів, на наш погляд, відносяться уявлення 1) про власне майбутнє, 2) про соціальні процеси та явища, які можуть вплинути на власне майбутнє, 3) про силу та характер впливу майбутнього групи на її членів, 4) про передбачуваність власного майбутнього 5) про керованість майбутнього, здатність вплинути на своє майбутнє.

До поведінкових компонентів можна віднести: 1) готовність до конкретних дій для здійснення образу кращого майбутнього, для реалізації власних цілей та сподівань; 2) готовність обговорювати колективне майбутнє один з одним та з представниками інших груп; 3) групові переваги щодо тих чи

інших способів прогнозування колективного майбутнього; 4) способи впливу на своє майбутнє, яким надається перевага.

Програма емпіричного дослідження національної ідентифікації молоді у проектуванні майбутнього, що проводилося в 2022-2023 роках, включає в себе 3 послідовні етапи, на яких використовувалися такі методи: метод колажів, психосемантичні методи, сторітеллінг, сценарні методи. Дослідження проводилося в 2022-2023 роках.

Результати дослідження з допомогою методики колажів були представлені в наших попередніх публікаціях (Остапенко, 2022; Остапенко, 2022).

Спираючись на результати першого етапу дослідження та теоретичного аналізу, нами було визначено наступні параметри оцінювання образу майбутнього молоді: ідеалістичний-реалістичний; суб'єктний-зовнішньо залежний; інтернальний-екстернальний; сутнісний-поверховий; стереотипний-креативний; індивідуальний-колективний; еkleктичний-цілісний.

Також виокремлено показники національної ідентичності в образах майбутнього молоді: сприймання національних та культурних символів; усвідомлення своєї приналежності до держави; переживання, пов'язані з усвідомленням приналежності до української політичної нації; спільні цінності і очікування щодо майбутнього; ставлення до мови; уявлення про територіальні межі держави; розуміння історії; геополітичне спрямування; розуміння національної єдності.

Ці показники були використані для конструювання психосемантичного опитувальника, з допомогою якого було опитано 795 респондентів (з них 748 жінок та 46 чоловіків). У дослідженні взяли участь представники учнівської та студентської молоді усіх регіонів України, 51 молода людина перебуває за кордоном в зв'язку з війною.

Основні результати дослідження: Молодь усіх регіонів вірить у щасливе майбутнє України, покладається переважно на себе у створенні

власного майбутнього та бачить перспективи будувати його у власній країні. Крім того, відчуває відповідальність за збереження територіальної цілісності держави (Рис. 1,2).

Рис. 1. Уявлення молоді про власне майбутнє.

Образ України та українця досить сильно міфологізований в зв'язку із війною. Присутні нереалістичні очікування післявоєнного майбутнього, що можуть пояснюватися певною незрілістю та відсутністю життєвого досвіду. Але, за результатами проведених на попередньому етапі глибинних інтерв'ю, це може бути також елементом віри і самопідтримки як певного психологічного ресурсу (Рис. 1, 2).

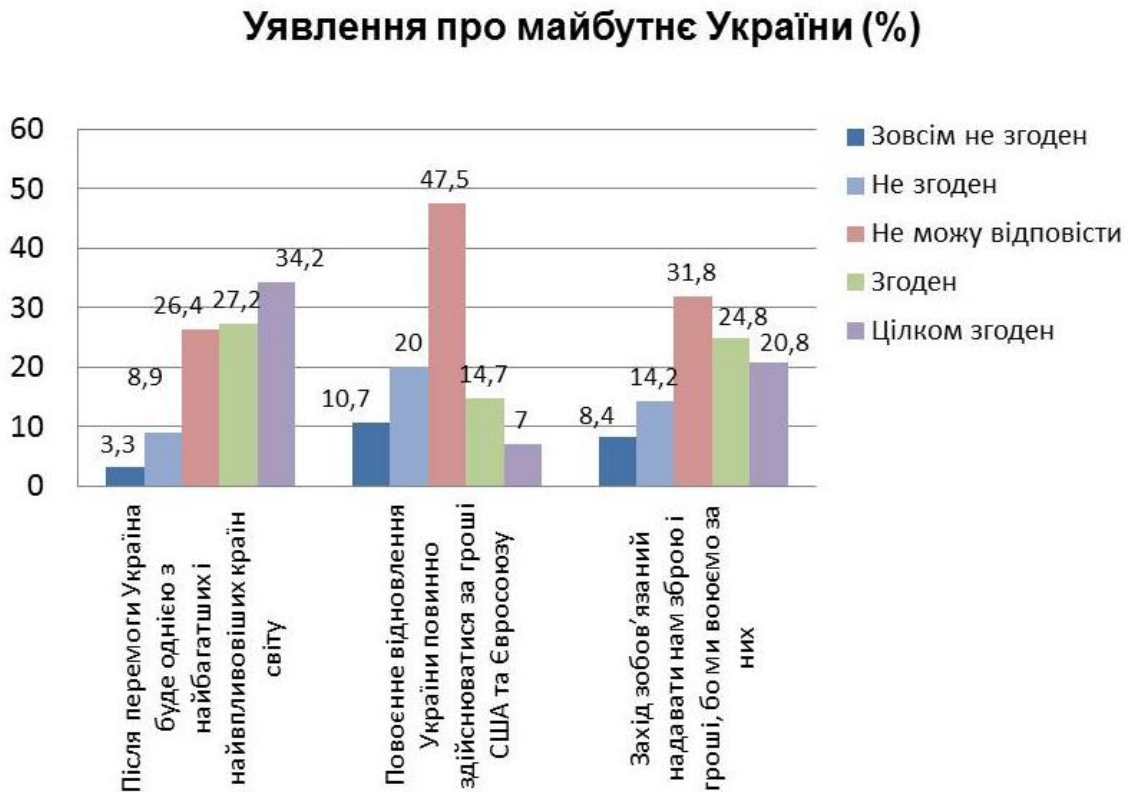

Рис. 2. Уявлення молоді про майбутнє України.

Загалом міжрегіональні відмінності не такі значні, як були до початку вторгнення РФ. Вже немає таких питань, відповіді на які були б «маркером» регіональних відмінностей (питання російської мови, історичної пам'яті і т.ін.) та більше не поділяють громадян України, а, навпаки, їх об'єднують в прагненні відмежуватися від Росії. До прикладу, зараз 90,7 % респондентів не вважають за потрібне надавати можливість навчатися російською мовою в Україні. Майже усі респонденти проти територіальних поступок заради миру (Рис. 3,4).

Національна ідентифікація (%)

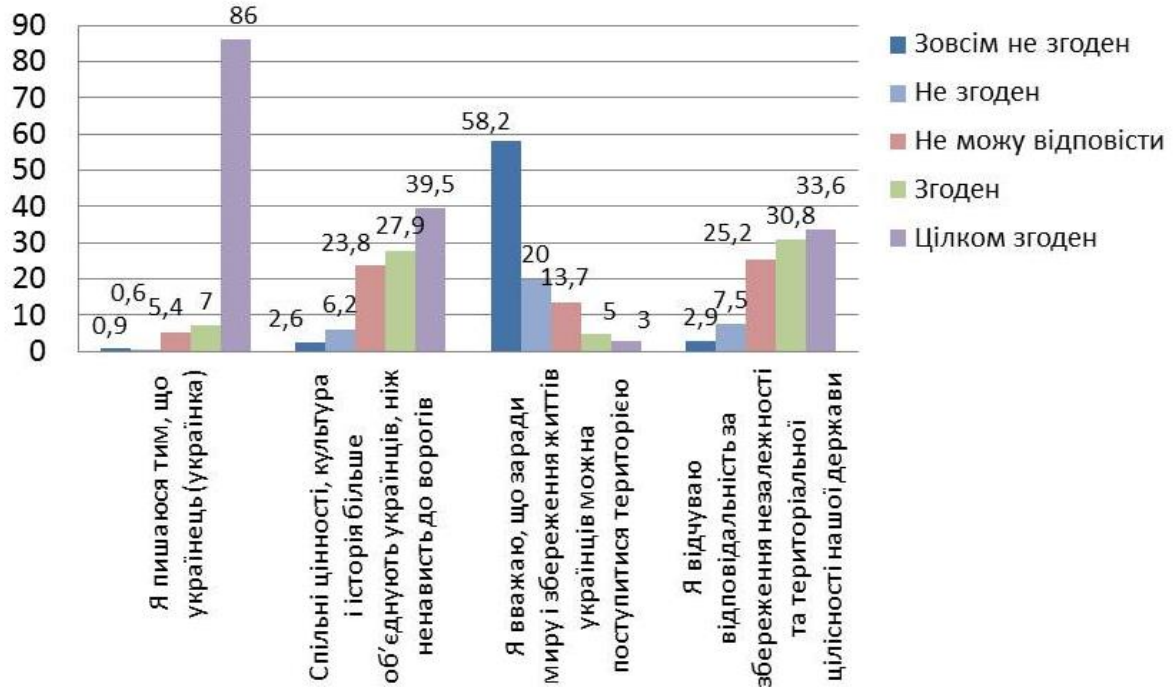

Рис. 3. Національна ідентифікація.

Разом з тим, отримано значущі відмінності, підтвержені критерієм Краскела-Уолліса, за показниками самостійності у виборі майбутньої професії - молодь сходу більше покладається на батьків, ніж молодь заходу (H=0,009, $p \leq 0,05$) та центру (H=0,000, $p \leq 0,05$).

Молодь центрального регіону більше налаштована вчитися за кордоном, ніж молодь сходу (H=0,001, $p \leq 0,05$) та більше проти російської мови в освіті, ніж молодь сходу (H=0,001, $p \leq 0,05$). Також є значущі відмінності між молоддю заходу та сходу (H=0,000, $p \leq 0,05$), заходу та півночі (H=0,000, $p \leq 0,05$) та центру і півночі (H=0,043, $p \leq 0,05$) щодо ставлення до російської мови в освіті. Молодь центру та заходу більше проти російської мови в освіті, ніж молодь сходу та півночі.

Уявлення про освіту (%)

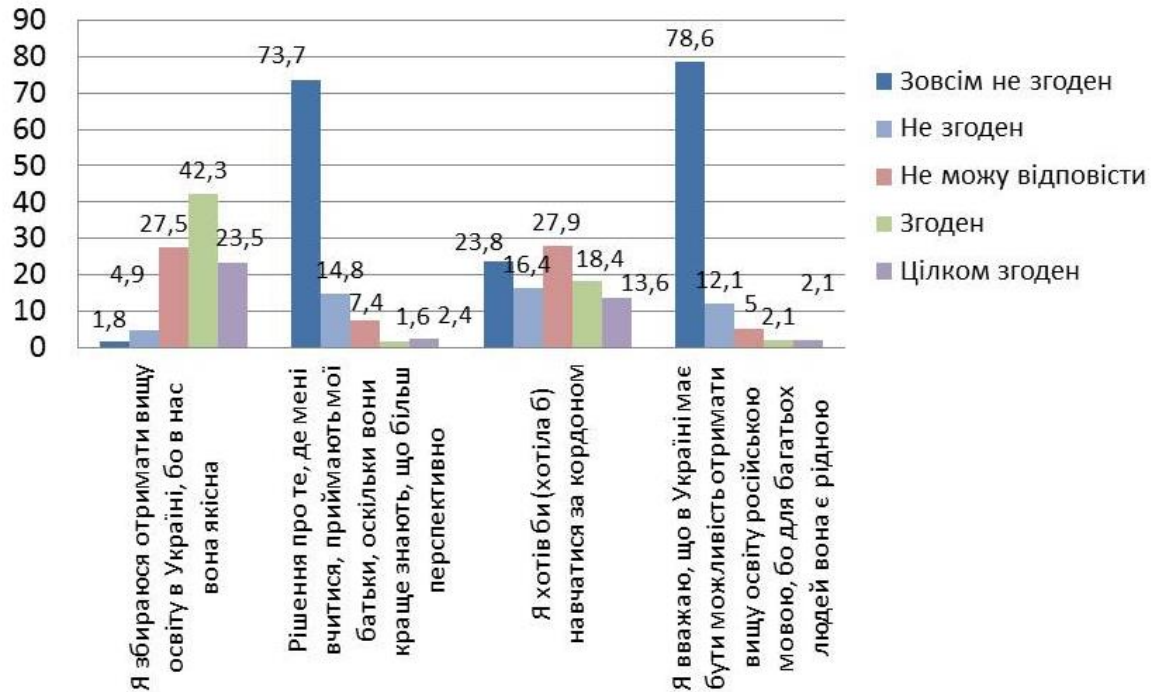

Рис. 4. Уявлення молоді про освіту.

Хоча загалом всі досліджувані вірять в те, що після перемоги Україна стане однією з найбагатших та найвпливовіших країн світу, все ж молодь центру та заходу в це вірить трохи менше, а молодь сходу – найбільше (центр-схід ($H=0,000$, $p \leq 0,05$) захід-схід ($H=0,030$, $p \leq 0,05$)).

Молодь центральних регіонів менше схильна підтримувати тезу, що спільні цінності, культура і історія більше об'єднують українців, ніж ненависть до ворогів, ніж мешканці східних ($H=0,000$, $p \leq 0,05$) та західних ($H=0,015$, $p \leq 0,05$) регіонів. Також молодь центру менше схильна думати, що майбутнє залежить тільки від них, ніж молодь сходу ($H=0,000$, $p \leq 0,05$). Є достовірні відмінності між мешканцями сходу та заходу щодо готовності до

територіальних поступок – молодь заходу більш непоступлива щодо цього ($H=0,028$, $p\leq 0,05$).

Результати емпіричного дослідження будуть враховані для розробки рекомендацій щодо вдосконалення державної освітньої політики.

Список використаних джерел:

Жадан, І. (2016). Комунікативні практики як чинник громадянської і національної самоідентифікації: теоретико-методологічні засади дослідження. *Проблеми політичної психології*, 3(17), 3–11.

Остапенко, І. В. (2022). Особливості прояву регіональної ідентифікації молоді в умовах військових дій. А. Б. Коваленко, І. В. Остапенко (Ред.). *Проблеми розвитку ідентичності особистості в освітньому просторі: Матеріали круглого столу 20 жовтня 2022 року : Збірник матеріалів. (м. Київ, 20 жовтня, 2022 р.), (с. 35-42)*. Київ : Міленіум.

Остапенко І. В. (2022). Використання медіаконтенту для візуалізації уявлень молоді про майбутнє: виклики війни та євроінтеграція. *Проблеми політичної психології*, 25(1), 126-141.

Соснюк, О. П. & Остапенко, І. В. (2017). Психосемантичні особливості національної та громадянської ідентичності студентської молоді. *Український психологічний журнал*, 2 (4), 164–176.

Hall, E. T. (1985). *Hidden Differences: Studies in International Communication*. Hamburg: Grunder & Jahr.

Wodak R., Rudolf de Cillia, Martin Reisigl, & Karin Liebhart. (2009). *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: EUP.